Bári Sándor: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének eszmerendszere

Bevezetés

Jelen tanulmányomban a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSz.) havilapját, a *Magyar Asszony* 1921-1932 közötti lapszámait vettem vizsgálat alá. Az említett havilapra alapozva kívántam egyfelől megismerni a MANSz. nőképét. Másfelől a folyóiratban meglévő gondolatokat összehasonlítani az úgynevezett reformkonzervatívok, elsősorban Klebelsberg Kuno és Szekfű Gyula politikai gondolatrendszerével.

„De hát mit tudnék tenni én […], aki nem tudok mást, mint a hazámat szeretni és a szépséget hívni tollammal?”.[1] Tormay Cécile *Bujdosó Könyv*éről szólva leginkább annak éles antiszemitizmusa, Károlyi Mihály köztársaságának és a proletárdiktatúrának „nemzetvesztő” vádja szokott felmerülni. Ám a fentebb idézett kérdésére nem az előbbiekkel, hanem az 1919. január havában többedmagával megalapított Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével (továbbiakban: MANSz. vagy Szövetség) válaszolt, amelynek egészen haláláig (1937) országos elnöknője volt.[2] E társadalmi szerveződésre tömeg- és ernyőszervezetként egyaránt tekinthetünk. Egyrészről, mert az idővel gyarapodó tagsága a harmincas évek derekára elérte a 490.000 főt.[3] Másrészről, mert megalakulásában közreműködött a Magyar Katholikus Nőegyesületek Országos Szövetsége, a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége és a Szociális Missziótársulat is. Bár autonómiájukat megőrizték, mégis a MANSz. a hatékonyságot fokozandó igyekezett alapítószervezeteivel egyetértésben azok humán és intézményi infrastruktúrájának közös irányelvek szerinti, összehangolt működését biztosítani.[4] Megteremtését politikai indítékok, egyúttal a keresztény magyar nők egy táborba tömörítése ösztönözték. Tömegessége és politikai szándékai teszik tipikus példájává az „új típusú” nőegyleti mozgalmaknak, miáltal meg lehet különböztetni a Nagy Háború előttiektől.[5] Egy országos kiterjedésű szervezetnél fontos az egymás közötti kommunikáció biztosítása. Ennek érdekében, valamint a keresztény-nemzeti értékek közvetítésére indították el 1921 júliusától kezdődően havilapjukat, a *Magyar Asszony*t.

E meghatározó nőszervezet eszmeiségének megismerésére a legkézenfekvőbb megoldásnak ennek vizsgálatát tartottam és tartom. Természetesen a Szövetséggel és havilapjával foglalkozó szakirodalom figyelembevételével.[6] Ehhez annyit kell hozzáfűzni, hogy a történeti

kutatásokban eleddig csekély figyelmet szenteltek a MANSz.-nak. Ekképpen érthetővé válik, hogy dolgozatom alapját az 1921-32 közötti lapszámok nyújtották. Elemzésem időkorlátját Klebelsberg miniszteri működése alapján állapítottam meg. Így később, kutatásomat időben kiterjesztve könnyebb lesz annak megállapítása, hogy eszmei szempontból történik e módosulás a *Magyar Asszony*ban. A hajdani kultuszminiszter mellett a reformkonzervatívizmus másik képviselőjének, Szekfű Gyulának a gondolatvilágát is szükségszerűnek tartottam megismerni.

Az előbbiekkel meg is előlegeztem, hogy az alábbiakban – egyfelől – a MANSz. *Magyar Asszony*on keresztül közvetített elveit igyekszem komparatív módon megközelíteni a reformkonzervatívokéval. Másfelől, a havilapban megjelenő törekvések és női ábrázolásokon keresztül szeretném felvázolni a szebbik nemről alkotott képüket, miáltal jól behatárolhatjuk, hogy milyen társadalmi- és családi szerepeket hangsúlyoztak velük kapcsolatosan.

Eszmei aláfestés

Ebben a részben olyan – a havilapban megjelenő – gondolatok közlésére törekszem, amelyek nélkül a soron következő fejezetek aligha lennének érthetőek, vagy legalábbis végig kísérné az olvasót a miért kérdőszócska.

A *Magyar Asszony*ban megjelenő elgondolások forrásaként 1918 és 1920 közötti események, valamint az ahhoz vezető útról alkotott, a közgondolkodásban is meglévő tanulságok szolgáltak. A *Magyar Asszony*ban is megjelenik, hogy a dualizmus éveiben a társadalom nemzeti öntudata tartalmatlanná vált.[7] Hasonlóképpen ítélkeztek az egyének vallásosságáról. Mindezekből vezették le a társadalom fogékonyságát a destruktívnak tartott baloldali eszmékhez.

„Visszaállítja […] a felrobbantott rendet” – ezt Tormay mondja méltatásként 1930-ban a kormányzóról történő egyik visszaemlékezésében.[8] Ez a rend természetesen több jelentéssel bír, számunkra a társadalmi vetülete az érdekes. Csiky Jánosné a MANSz feladatairól szólva kijelentette, hogy „A népszámlálási eredmények bizonyítják, hogy Magyarország lakosságának túlnyomóan nagy többsége keresztény vallású magyar. Ebből következik, hogy a keresztény-nemzeti eszme és világnézet az egyedül jogos világnézet ebben az országban. […] A MANSz maga világnézeti alapon áll, de nem politizál, mégis egyesíteni tudja a keresztény-magyar társadalmat, sőt éppen ezért alkalmas az egység hirdetésére.”[9] Szerették volna, ha e „két testvéreszme” elmélyülne a magyar társadalom egészében[10] E gondolatot belefoglalták a *Magyar Asszonyok tízparancsolat*ába is.[11] Úgy vélték, hogy a

társadalom egysége segítségükkel biztosíthatóvá válik. Ez pedig előfeltétele a nemzet egészének szerves együttműködéséhez.

Ám az integritás elérhetetlen, hogyha a dualizmus éveiből átöröklött szociális problémák válaszolatlanul fennmaradnak. A MANSz. meghatározó hangadóinál, akik jellemzően a felső- és a középosztályhoz tartoztak, a szociális gondolkodás vissza-visszatérő motívum. Nem véletlenül, hiszen a „boldog békeidőkben" a társadalmi problémákra alig nyújtott a politika érdemi választ,[12] a felsőbb rétegek pedig többnyire közömbösséget tanúsítottak. Ennek bírálatát nyújtotta Szederkényi Anna *Felszabadultak* című művében. Az elbeszélésben Héderváry Tamásné beszélget anyósával, aki a régi világot idézve a következőket mondja:

> Azelőtt nehezebben nyitottuk ki az ajtót, mire válaszul a menye: Az volt a baj. Ha idejében kinyitották volna anyám, akkor jobban behallatszott volna, mint beszélnek odakünn. Elzárkóztak. A toronyban ültek. Lenn nyüzsgött a boly…Ha túlságosan nyüzsgött, rátapostak…Sok minden nem úgy történt volna, ahogyan történt [1918/19 eseményei – szerz. megj.], ha azt az ajtót hamarabb kinyitják. De úgy kényelmesebb volt.[13]

Reformkonzervatív eszmerendszer

A szociális kérdésre adandó válasz Szekfűt és Klebelsberget egyaránt foglalkoztatta. A későbbi kultuszminiszter, még 1916-ban, mint a Rokkantügyi Hivatal ügyvezető alelnöke, a szervezet működéséről szóló beszámolójában utal a magyar nemzet jövőbeni kihívásaira is.[14] Véleménye szerint a háború után felmerülő gazdasági és szociális problémákat az állam és a társadalom összehangolt együttműködésére alapozva kell megoldani, hiszen a háborús évek rámutattak az ebben rejlő előnyökre.[15] Ahhoz, hogy a kooperáció hatékonyan működjön szükség van a nemzet egészét átfogó érzelem- és érdekegyesítésre.[16] Ez állt elképzelésük középpontjában. Ahhoz, hogy mindezt biztosíthassák, következetes szociális- és kultúrpolitika folytatását pártolták.

A szociális problémákat, mint fentebb is említettem – nem a háború idézte elő, hanem már jelen voltak annak előtte is. Ezt Klebelsberg is látta az 1910-es évek elején, amikor *tervszerű birtokpolitik*át javallt a magyarság megerősítése érdekében.[17] Szekfű is szólt róla *A magyar állam életrajz*ában, majd később, az 1920-ban kiadott *Három Nemzedék*ben szintén felhívta a figyelmet a földbirtok egyenlőtlen megoszlására és annak tarthatatlanságára.[18]

A meglévő áldatlan állapotokért a „boldog békeidők" kormányait és az őket átható

eszmeáramlatot kárhoztatta. Tudniillik a passzívitás magyarázatát Szekfű a liberalizmusnak a gazdasági életbe történő állami beavatkozást elutasító doktrínájából vezette le. Az *Állam és nemzetfenntartás* című tanulmányában megállapítja, hogy az egyének a gazdasági életben zajló versengésbe nem egyenlő feltételekkel lépnek be, és ez tovább erősít(het)i a vagyonmegoszlás aszimmetriáját. [19]

Ebből egyenes következett a tanulság, hogy az állam nem maradhat közömbös a *„darwini harcban”* alulmaradottakat illetően, hanem jóléti politikát kell folytatnia. Ebben a munkában Klebelsberg üdvösnek tartotta, hogyha az egyházak és a társadalom tagjai egyaránt részt vállalnának, hiszen a kormányzat anyagi erőforrásai korlátozottak.[20] Főként a középosztályi rétegétől várta ezt az együttműködést, ekképpen hozzájárulva a társadalomban munkálkodó szolidaritásérzet megteremtéséhez, illetve mélyítéséhez.

Az egzisztenciájukban megrendültek anyagi helyzetén nemcsak így, hanem versenyképességük, szakismereteik bővítése által is kívántak segíteni. Erről Klebelsberg így nyilatkozott: „Mert folyvást ismétlem, hogy népművelés legalább is annyira gazdasági kérdés, mint amilyen mértékben erkölcsi, nemzeti és kulturális ügy, hiszen gazdasági életünk […] azzal a bajjal küszködik, hogy a munkateljesítmény nálunk viszonylag csekélyebb […] a hozzáértés és belátás bizonyos hiányában.” Eme célját az iskolák, valamint azon kívüli népművelés eszközeivel szerette volna elérni.[21] Szekfű ugyancsak a szaktudás fontosságát hangsúlyozza mikor a gyümölcstermesztésből élők jólétét nyugtázza „hol a népet már megtanították a szakértelemre, ott, ahol a néppel arra hivatott tényezők komolyan foglalkoztak.”[22] A munkakultúra emelése mellett a népművelés során egyúttal a szolidaritásérzet tudatosítása is előtérbe került.[23]

Ugyancsak az összetartozás érzetét kívánták elősegíteni a magyar kulturális örökség tanítók általi megismertetésével. Úgy vélték, hogy ilyetén a honfiúi/honleányi érzület is táptalajra talál. A kultuszminiszter meglátása szerint erre azért van szükség, mert a nemzeti öntudat eleddig csak egy szűk csoportra szorítkozott.[24] Ezzel szemben azt szerették volna, hogyha a lakosság minél szélesebb rétegeit itatja át a magyarságtudat. Máskülönben „[…] mint oldott kéve széthull nemzetünk.” Ezzel kapcsolatosan érdekességként említhetem, hogy Klebelsberg szerint a nemzeti öntudat megerősítésében a MANSz. fontos szerepet vállalt.[25]

Magyar Asszony nőképe

A *Magyar Asszony*ban jól megfigyelhető, hogy a hagyományok és a magyar múlt tisztelete központi szereppel bírt. Ezt ismervén nem meglepő tehát, hogy foglalkoztak a (kora) újkorban

élt magyar nagyasszonyokkal. Külön rovatot is szenteltek nekik, amely a *múlt asszonyai – jelen asszonyai* címet viselte, és eleinte Takáts Sándor kutatásaiból kölcsönözték a múlt példaként bemutatni kívánt nőalakjait. Valamennyiüket közös nevezőre hozták azáltal, hogy kiemelték valláserkölcsös életvitelüket, nemzet és család iránti elköteleződésüket.[26] Ám ebben nem merültek ki erényeik: „S nemcsak ő maga osztogatta az alamizsnát két kézzel, de az övéit is erre buzdította”; „A legegyszerűbb szegény jobbággyal is szívesen szóba állt és segített mindenkin”; „Bizonyára kitűnő nevelésben lehetett része.”[27] Az ehhez hasonló leírások nem ritkák, tehát a jellemrajzokban még felbukkan – nem minden esetben maradéktalanul – a szociálisan érzékeny, művelődő, tevékenykedő nő képe.

A nemzedéktársaikkal kapcsolatos megemlékezésekben szintén megtaláljuk eme tulajdonságjegyeket. Ugyanakkor a kortársakkal szemben már hangsúlyosabban jelenik meg a munkavállaló, önművelő, szociálisan érzékeny és a közösségért dolgozó nő képe.[28] Példának okáért említhetjük Jászai Marit,[29] Kováts Máriát,[30] Geőcze Annát és Erzsébetet.[31] Ráadásul Papp-Váry Elemérnének elhunytát követően gyűjtést indítottak egy neki címzett emlékszobor állítására.[32] Ugyanígy, elismerésük jeleként támogatták a Zirzen Janka tiszteletére felavatott emléktábla elhelyezését Jászberényben.[33] Véleményük szerint – mások mellett – ők a megtestesült szimbólumai a hajdani magyar nagyasszonyoknak.*[34]*

A nőket nem pusztán önmagukban, hanem a férfiakhoz viszonyítva is jellemezték, mégpedig lelki adottságaik alapján. Úgy vélték, hogy „A férfi és a nő teljesen egyenlő értékek, de különböző értékek.”[35] Differenciának tekintették, hogy az érzelmeket intenzívebben élik meg, azok sokkalta inkább szolgálnak irányadóul cselekedeteikben. Természetadta tulajdonságaik közé sorolták a szenvedélyességet, az altruizmust és az empátiát. Más cikkekben hangsúlyozásra került a gyakorlati leleményességük, részletes megfigyelőképességük, eszmék terjesztése iránti vonzalmuk, aktivitásuk.[36] Máshol következetes jellemszilárdságukat és hitbeli kitartásukat emelték ki.[37] Eszerint határozták meg helyüket a családi és társadalmi munkamegosztásban. Sajátosságaikat figyelembe véve előbbinél jól behatárolhatónak tekintették feladataikat, míg a munkavállalás terén nem tapasztalhatunk ilyen determinizmust. Mindössze annyiban volt relevanciája ezeknek a női alaptulajdonságoknak, hogy ezek értelmében vannak bizonyos munkaterületek, ahol a nők eredményesebben tudnak kibontakozni a férfiakhoz képest. Ide sorolták a jótékonykodást, a tanítást, a földművelés intenzívebb művelést igénylő ágait, gyógyítást, ápolást, valamint az irodalmi és képzőművészeti életben, háziiparban való tevékenykedést.[38] Ám – mint utaltam rá – elméleti szinten nem korlátolták le számukra a vállalható munkák körét. E véleményemet támasztja alá a nőnevelési kongresszuson elfogadott memorandumuk, amelyben az összes egyetem leányok előtti megnyitását szorgalmazták. A huszonnégy pontból álló

határozatukban egyéb kulturális és jóléti intézkedéseket is javallottak, mint a szociális nevelés minden oktatási fokon történő bevezetését.[39] Emellett hivatkozhatnánk dr. Kun Ágota rovatindító cikkére is: „A mai korban sem azért kell a nő számára a tudományos pályák megnyitását és a megnyitottak nyitvatartását követelni, hogy így a nőknek kereseti lehetőséget biztosítani lehessen, vagy legalább nemcsak azért, hanem azért, hogy ezzel minden képességét a maga módja szerint érvényesülni engedjük.[40]

Most pedig anélkül, hogy összegezném az eddigieket, inkább rátérek a két leghangsúlyosabb területre, a jólétire és a kulturálisra, amelyek mindvégig határozott nyomatékot nyertek a *Magyar Asszony*ban, mint a női szerepvállalás természetes közegei.

A MANSz. jóléti tevékenysége

A szociális érzékenység formálásának óhaját Tormay gondolatán keresztül érthetjük meg: „Magyarország jövendőjére nézve óriási fontosságúnak tartom a […] szociális bajok orvoslását.”[41] Az országos elnöknő 1922-ben a nemzetgyűlésben tapasztalt pártoskodást látva a következőképp szólott: „Ha a nemzetgyűlés meddősége, a magyar férfiak széthúzása megfoszt álmainktól, hitünktől, lelkünk erejétől, akkor nem tudjuk történeti hivatásunkat […] a társadalmi béke fenntartását, a magyar jövendő lelkében a nemzeti szellem ápolását betölteni.” Ebben a beszédében arra világít rá, hogy a társadalom vérző sebeiről gondoskodni kell, különben „[…] a lelkek integritásáért folytatott küzdelmünk is hiábavaló.” Ekképpen pedig a destruktívnak nevezett baloldali mozgalmak erősödnek. [42]

Ebben a társadalmi munkában szerették volna, elsősorban a felsőbb osztályok leányait és asszonyait mobilizálni, hiszen ők rendelkeztek kellő anyagi és szabadidős háttérrel.[43] Elképzelésük szerint az egzisztenciájukban elesettebbekkel történő interakciók az egymástól való elidegenedést hivatottak tehát meggátolni, valamint az együvé tartozás érzetét erősíteni. Ezt az összetartozást a MANSz. megszervezésénél is szem előtt tartották. Ennek fontosságára Csiky Jánosné külön felhívja a figyelmet. „Ennél figyelembe kell vennünk, hogy minden társadalmi osztály és minden keresztény felekezet képviselve legyen, s így se osztálygyűlöletnek, se felekezeti békétlenségnek ne lehessen talaja.”[44] Az osztályszempontokat és érdekeket meghaladó szemlélet nemcsak a szólamokban élt. Legalábbis erre mutat az a kis mintavételű levéltári kutatásom, amelynek során kettő Békés megyei MANSz-fiók tagjainál a napszámostól egészen az arisztokratákig találtam példákat.[45]

A MANSz. szociális tevékenysége

Az előbbiekből kiindulva tehát „A lét és nemlét határán” állónak tartott Magyar Királyságban a társadalmi csoportok közötti együttműködésnek, szolidaritásnak-nemzetpolitikai jelentőséget tulajdonítottak. Egyfelől úgy kívántak ennek eleget tenni, hogy jótékonysági tevékenységet folytattak, másfelől viszont a munkakultúra emelésével szerettek volna javítani a rászorulók anyagi körülményein. A MANSz.-ot e szándékában a kormányzat is támogatta és vele együttműködve, mintegy kiegészítőként szerepelt az állam szociálisrendszerében.[46]

Karitatív munkásságuk körébe tartozott, hogy 1920 nyarától létrehozták a frontokról hazatérő katonák számára hadifogolyfogadó bizottságukat. Működésének tizenegy hónapja alatt bel- és külföldről érkező adományaikból 32 000 hazatérő katona természetbeni és pénzbeli segéllyel történő ellátásáról számoltak be.[47] Azoknak a szimbolikus sírjairól, akik a fronton vesztették életüket, kegyeletileg kívántak gondoskodni.[48] A karcagiak például 140 sírkövet állítottak fel saját pénztárukból.[49] Az utánuk hátramaradó hadiözvegyeket- és árvákat lehetőségeikhez mérten szintén igyekeztek támogatni.[50] Ingyenes orvosi vizsgálatot és gyógyszerellátást nyújtottak a lakhelyüket kényszerből elhagyó úgynevezett optánsoknak. Célul tűzték ki, hogy közreműködnek a csecsemő- és gyermekhalandóság visszaszorításában. Nádudvar erre települési szintű programot fogadott el.[51] Környezettanulmányokat készítettek és kívántak szélesebb körben folytatni, hogy felmérjék és pótolják azokat a szükségleti cikkeket, amiknek híján a gyermek nem tud eleget tenni iskolába járási kötelezettségének. Átmeneti otthonok létrehozását sürgették a felügyelet nélkül maradt kiskorúak számára.[52] Az 1927-ben létrehozott Gyermekszeretet Egyesület szórakoztató programokat, nyaralásokat, kirándulásokat szervezett.[53] Kórházi bizottságának tagjai a Menhelykórházban lábadozóknak tartottak mesedélutánokat, illetőleg ajándékokkal igyekeztek szebbé varázsolni ottlétüket.[54] Sőt a földművelésügyi miniszter közbenjárásával száz iskolaköteles gyermek számára három hónapos háziipari tanfolyamot szerveztek. A lányoknak így varrás, kötés és egyéb készségek, a fiúknak agyag-, fa- és papírmunkák (játékbútorkészítést, valamint kerámiafestést) tanítását vetítették elő.[55] A tanfolyam alatt készült remekeket pedig kiállították, sőt meg is lehetett őket vásárolni. A bevételeket pedig a kórházi tagok karácsonyi ajándékaira fordították.[56] Az egyetemre és főiskolára járok lakhatási gondjain a fővárosi Sarolta-leányotthon[57] és Horthy Miklós-kollégium,[58] továbbá a debreceni Horthy Miklósné-leányinternátus üzemeltetésével kívántak enyhíteni.[59] Emellett a Gyermekmenhelyek felügyeletét is a Szövetségre bízta a kormányzat. A feladatellátás érdekében Társadalmi Gyermekvédő Menhelybizottságokat hoztak létre a releváns településeken.[60] A gyermekmenhelyek kötelékéhez felvett, ám családjuknál maradó gyermekektől egy 1928-as rendelet megvonta a folyósítandó segélyt, amelyet majd ezek a Menhelybizottságok próbáltak pótolni. Ennek érdekében fel kellett térképezniük ezeket a

családokat. Sőt eme és a felügyeleti munkákhoz várták az önkéntesek jelentkezését. Felhívásuk eredményét illetően, büszkén számoltak be, hogy a főszolgabírák segítségével 1955 nő ajánlotta fel szolgálatait.[61]

Hogy ne csak az idősebb MANSz.-osokról szóljak, fordítsuk tekintetünket az ifjabbakra, akik MANSz. leányköreibe tömörülve szintén kivették a részüket a jótékonykodásból. A szombathelyi leányok például adományokat gyűjtöttek Mindenszentek napján egy tüdővész elleni védekező egyesület javára, egy csecsemővédő szervezet javára 120 ruhácskát varrtak. Ezen kívül a hólabda teaestéjükön befolyt jövedelemből felruházási akciót kezdeményeztek.[62] A példa egyáltalán nem egyedülálló, hogy akár a szórakoztató vagy kulturális jellegű programjaikat összekötötték jótékonysági céllal. A győri leánykör emígy pártfogolt kettő, Horthy Miklós-kollégiumban elszállásolt fiatalembert.[63] Olykor már nem használt ruhaneműiket „felújítva” készítettek ínségben szenvedő anyáknak és csecsemőiknek szükséges öltözéket. Ahogyan az is előfordult, hogy ők keresték fel a rászorulókat, akik szégyelltek segítséghez folyamodni.[64] Hasonlóképpen segített a városi hatóságoknak a sátoraljaújhelyi leánykör környezettanulmányok folytatásában, aminek keretében 160 családot látogattak meg.[65]

E jótékonysággal kapcsolatos képek sorát tovább is lehetne folytatni, ám úgy vélem, hogy az így összeálló montázs is bizonyítja a Szövetség ezirányban történő széleskörű aktivitását.

Háziipar

Igazi megoldásnak mégsem ezeket, hanem a munkaalkalmak nyújtását, vagy legalábbis munkakultúra emelését szolgáló képzések és tanfolyamok tartását tekintették.[66] E gondolatukat leginkább a háziipari akciójukkal szemléltethetjük, amelyhez kormányzati, vagy akár helyi szintű támogatásban részesültek. Az elsősorban kisipari szövőipart felélesztő kezdeményezésüknek egyszerre tulajdonítottak szociális, gazdasági és kulturális jelentőséget.

Egyrészt, mert többlet forráshoz juttatta a háziipari munkát végző nőt. Így vélekedett az 1930/31-es évben a szegedi leánykör is, akiknek tagjai a gazdasági világválság okozta nyomor enyhítéséhez azáltal kívántak hozzájárulni, hogy Kübekházán, Sándorfalván és Algyőn kézimunkatanfolyamot tartottak heti két alkalommal két hónapon keresztül földmíves asszonyok számára. A szükséges anyagot, hogyha nem állt módjában a résztvevőnek biztosítani, a leányok nyújtották, többnyire saját pénztárukra és egyéb támogatásokra támaszkodva.[67]

Másodrészben hozzájárult a belföldi kereslet hazai kínálattal történő ellátásához. Emögött bizonyos mérvű protekcionista gazdaságpolitikai felfogás állt, ami leginkább a világválság idején mutatkozott meg.

Harmadrészt céljában állt a helyi motívumkincsek megőrzése, népszerűsítése és továbbfejlesztése. Ezen felül találkozhatunk egy olyan gondolatmenettel is, hogy a magyaros viselet az összetartozástudatot is hívatott szimbolizálni. „A nyelvében él a nemzet jelszót módosíthatjuk, s azt mondhatjuk, hogy formanyelvében is él a nemzet!” Győrffy István szerint ezeket a motívumokat a magyar közönség egészével kellene megismertetni. „Egységes nemzeti ízlésre kell törekednünk, mert ma a népnek más ízlése van, mint az úri osztálynak […].”[68] Hasonlóan vélekedett Ábrahám Adrienne, aki szerint e formákat a 16-17. századi főúri udvarokban szintén felfedezhetjük.[69]

A létrehozott telepek anyagellátásért, a termelés megszervezéséért, továbbá az előállított termékek árusításáért az 1923. január 31-én megalapított Magyar Asszonyok Háziipari Szövetkezete felelt.[70] Az életrehívott vidéki telepek leendő vezetőinek a Földművelésügyi Minisztérium hat hetes fonó- és szövőipari képzést szervezett.[71] A háziipari munkavégzést folytatni kívánó nők számára helyi szinten is tartottak kurzusokat.[72] A Szövetség 1923-ban már 118 szövőtelepről számolhatott be, ahol 453 szövőgép dolgozott naponta.[73] Jóllehet akciójuk fenntarthatóságához nagyban hozzájárult az állami intézményektől kapott megrendeléseik. Ebből a „függőségből” azonban igyekeztek kiszabadulni. Evégett kiállításokon törekedtek reklámozni kézimunkáikat. Például Szilágyi Gézáné a háziipari szakosztály ügyvezető elnöke, valamint Vajna Géza titkár vándorkiállítások szervezését ösztönözték. Ehhez várták az illetékes fiókok csatlakozási szándékát.[74] Így került sor Sátoraljaújhelyen, Ózdon, Szerencsen, Miskolcon, Kisvárdán, Cegléden, Debrecenben és Kecskeméten ilyennemű vásár megrendezésére. Ugyanakkor nemzetközi szinten is képviseltették magukat, mint Barcelona, Milánó, Bologna, Padova és Bari városában.[75] Az otthon is végezhető kisipari munkát azért is népszerűsítették, mivel a nőt a legkevésbé akadályozta anyai kötelezettségeinek teljesítésében.

Magyar Asszony és a kultúra

Az alábbiakban a *Magyar Asszony* kultúrát illető megnyilatkozásait szeretném ismertetni a családi, társadalmi és leányköri vonatkozásban. Olvasván a *Magyar Asszony* családdal kapcsolatos cikkeit a nő hagyományos szerepének képe tárul elénk, már-már annak apoteózisáról beszélhetünk. Akárcsak a jóléti munkát, úgy a nők családon belüli szerepét is nemzetpolitikai kérdésként kezelték. Itt érdemes visszaidéznünk a nagyasszonyoknál olvasott

tulajdonságokat. Tudniillik az újabb nemzedéknél ugyanazon tulajdonságokat szerették volna viszont látni, amelyeket velük kapcsolatosan kiemeltek visszaemlékezéseikben. Ahhoz, hogy ennek megfelelően normatív mintát tudjanak mutatni otthonaikban, önkritikát kell gyakorolniuk az anyáknak.[76] A nemzeti öntudatot a magyar kultúra közvetítésével kívánták átplántálni. Minden, ami igaz magyar művészet, irodalom és sajtótermék vagy színházi előadás azt lehetőségéhez mérten pártolnia és ismernie kell az anyának, amelyet kultúrmunka keretében nemcsak a családban, hanem közvetlen környezetében is népszerűsítenie kell.[77] Emiatt a havilapban rendre közöltek ajánlott olvasmányokat a „Mit olvassunk", később a „Könyvespolc" rovatban, a szövetségi fiókok pedig kultúr-, vagy akár színházestekkel várták az érdeklődőket. Elképzelésük szerint erre az előnevelésre építkezett volna az oktatás is.*[78]*

Emellett törekedtek a családanyai funkció minőségi emelésére is. Így témába vágó szaklapokat és könyveket ajánlottak olvasóik figyelmébe, mint a *Gyermek és család.*[79] Ezenkívül pályaválasztásról,[80] testmozgásról,[81] ajánlott vitaminbevitelről[82] és a nevelés során elkövethető hibákról értekező cikkeket közöltek.[83] Egészségügyi/ápolási kérdéseknek később külön felületet teremtettek a havilapban. Az „Ép testben, ép lélek" rovat vezetésében dr. Keresztesy Lajos működött közre. Egyúttal első cikkében felajánlotta, hogy készségesen áll szolgálatára bárkinek, aki levélben kér segítséget tőle.[84] 1932 márciusától pedig e szerepet a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének orvosnői csoportja vette át, és vezette az „Egészségügyi rovatot". Így érintenek – egyebek mellett – tisztasági[85], bőrápolási[86], hajápolási[87], fogak egészségéről[88] vagy a tuberkulózis elleni védelemről[89] szóló témákat. Egy cikkben pedig arról értekeztek, hogy a MANSz.-nak nagyobb részt kellene vállalnia az egészségügyi felvilágosító munkában, sőt ajánlották, hogy a szebbik nem tagjai egyénileg is terjesszék ebbéli ismereteiket.[90]

A háziasszonyi teendőkre ugyancsak tekintettel voltak. Ezzel kapcsolatosan praktikákat és recepteket osztottak meg a havilapban. Hovatovább a nőnevelési kongresszusuk memorandumába is belefoglalták, hogy az oktatás keretein belül is fordítsanak kellő figyelmet a leányok eme leendő szerepeire. [91]

Ad vocem, leányok. A tatai MANSz. kulturális bizottsága és a vármegyei népművelési titkár segítségével a helybeli leánykör tagjai húsz héten keresztül szabad egyetemre járhattak.[92] Az ilyen előadássorozatok szinte mindegyik leánykörben megfigyelhetők. Cegléden hallgathattak irodalmi, történelmi, fizikai, földrajzi témákról, valamint a nemzetközi viszonyokról és a békekötésekről. Hasonló témák, valamint egészségügyi kérdések, házasságban felmerülő problémák a szegedieknél is felmerültek[93] Győrben olasz és német

nyelven tanulhattak.[94] Gyakorlatias tudás megszerzésének céljából a rákosszentmihályiak Vöröskeresztes ápolónői tanfolyamra jártak.[95] Arra is találunk példákat, amikor a leányok nem a hallgatóság sorait gyarapították, hanem saját maguk adtak elő. Példának okáért, így ismertették meg egymással Zrínyi Katát, Batthyány Ferencnét, Gulácsy Irént és *Fekete lovag* című nagyregényét, Tormay Cécile *Régi ház* díjnyertes művét, Madame Curie munkásságát, Veres Pálné életét és cselekedeteit, Victor Hugó *nevető ember*ét és még folytathatnánk.[96] Benedek Elekről felolvasásokkal, szavalásokkal, énekléssel és egy-egy színházat idéző magánjeleneteivel emlékeztek meg.[97] Érdekességként említhetjük a szegedieket, ahol egy ilyen kulturdélután alkalmával a szépségversenyek ellen érveltek[98], vagy hogy a karcagiak önálló könyvtár kialakításán serénykedtek, és büszkén számoltak be róla, hogy az állományuk már száz darabot tesz ki.[99]

Az eddig felsoroltak mellett tanulmányi kirándulások megszervezését említhetjük. Így jutottak fel három napra a szegediek a székesfővárosba. Elszállásolásukról és ingyenes, vagy kedvezményes belépőjegyeikről a MANSz. gondoskodott.[100] A győriek a zirci apátsághoz,[101] máskor Esztergomba és környékére, a Csuha-völgyébe[102], a miskolciak Balatonlellére rándultak ki.[103] A nemzeti múlt ápolásáról tanúskodik a ceglédiek és szegediek március 15-éről való megemlékezése, vagy a szombathelyiek katonasírokról történő gondoskodása.[104]

Összegzés

A *Magyar Asszony*ban kivilágló nőképet a vegyes jelzővel illethetnénk. Mint láthattuk a családi munkamegosztásban hagyományos értékeket vallottak. Ugyanakkor a nevelés során előtérbe került a magyar kulturális örökség megismertetése és a közösségi gondolkodásra való szoktatás. Nem különben tekinthetünk a társadalmi anyaság megfogalmazására sem. Emellett viszont láttuk, hogy a szebbik nem tagjai számára a társadalmi térben nem állítottak falakat. Ha csak nem a túlzott szabadosság elítélését értelmezzük korlátként. Ennek érzékeltetéséhez Szederkényi Annát idézném: „[…] akiknél fokozatos erkölcsi süllyedés mutatható ki […] jelentkezik az eszeveszett élvezethajhászás, a gyönyörbefulladás vágya – a részegségig. Mindent követelni; fenékig üríteni a pohárt…Elveszni egészen a kéjben, feloszlani benne – ezzel szemben nem vállalni semmit a kötelességekből.”[105] Az egyik ilyen kötelesség a társadalmi anyaság is, amelyek a múlt tapasztalataiból, annak értelmezéséből, és az ebből fakadó teendőkből eredtek. Kétségtelen, hogy ezek olyan cselekvési irányokat eredményeztek, amelyeket a dualizmus éveiben működő női társadalmi szerveződéseknél is viszontláthatunk. Azonban e korábbi szervezetek tevékenységüknek nem kölcsönöztek nemzetpolitikai indítékokat. A MANSz. elsődleges céljai között a szociális problémák enyhítése szerepelt. Elképzelésük szerint ebben a munkában az állam és a társadalom

hatékonyan tud együttműködni. Másik törekvésük, hogy a keresztény értékek, valamint a nemzeti öntudat a társadalom egészére kiterjedjen és abban elmélyedjen. Ezirányú munkákkal vélték elérhetőnek a *lelkek integritását,* vagy mondhatnánk úgyis, hogy a társadalom egységét. Ez pedig határozottan egybecseng a reformkonzervatívok elképzeléseivel. Megtámogatva az előbbi kijelentésemet, idézném Tormayt, aki Klebelsberg neonacionalizmus néven összesített gondolatvilágára a következőt válaszolta: „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetége, mely életének első percétől kezdve vallotta és munkálta, amit most Klebelsberg gróf az egész nemzetre kívánna kiterjeszteni, mély megértéssel és az eddig végzett munka tapasztalatával ajánlja fel a tartalomgyűjtéshez saját erejét”[106]

Bibliográfia

Felhasznált irodalom

Huszti József: *Gróf Klebelsberg Kunó életműve*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1942.

Kelbert Krisztina: „Társadalmi Anyaság” és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív-szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen, *Savaria*, 35. évf., 2012, 347–369.

Kovács Dávid: Közös hagyomány és érdekegyesítés. Klebelsberg Kuno reformkonzervatív nemzetkoncepciója, in Kovács Dávid (szerk): *Nemzetfelfogás és történelemszemlélet a 20. századi Magyarországon*, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017, 93–104.

Kovács Dávid: Reformkonzervatív nemzetkoncepció. Klebelsberg neonacionalizmusa *Rubicon*, XXIII. évf., 2012/9-10, 23–28.

Makkai Béla: Klebelsberg nemzetpolitikai koncepciója a dualista korszakban, *Rubicon*, XXIII. évf., 2012/9-10, 10–13.

Nagy Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének korai évei, 1921-1923, in Kovács Zoltán-Presztóczki Zoltán (szerk.): *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve*, Szeged, Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft, 2020, 147–165.

Orosz Júlia-Nagy Nikoletta: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tevékenysége

Kárpátalján, in *Debreceni Szemle,* XXXVIII, 2020/3, 291–300.

Papp Barbara: Nők a politikában. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, in Kollarits Krisztina (szerk.): *Tormay Cécile-emlékkonferencia*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2013, https://www.mma.hu/documents/10180/125685/mma_kiadvany_tormay_cecile_konf.pdf/b6dd5781-acf5-47ba-abc2-6fb32275267a

Papp Barbara-Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban,* Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

Pető Andrea: „Minden tekintetben derék nők" A nők politikai szerepei és a nőegyletek Magyarországon a két világháború között, in Nagy Beáta-S. Sárdi Margit: *Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1997, 269–278.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris, 1999.

Romsics Ignác: Társadalmi és politikai feszültségek Magyarországon a 20. század első felében, in Romsics Ignác: *Múltról a mának*, Budapest, Osiris, 2004. 207–222.

Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban: Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat, in *Századok*, 148. évf., 2014/1, 3–34.

Ujváry Gábor: *„Egy európai formátumú államférfi." Klebelsberg Kuno (1875-1932)*, Pécs-Budapest, Kronosz Kiadó-Magyar Történelmi Társulat, 2014.

Források

A falusi asszony konyhája, *MA*, VII. évf., 1927/12, 346.

A Gyermekszeretet Egyesület kórházi bizottságának nyári munkája, *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 378–380.

A karcagi magyar asszonyok kegyelete, *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 376.

A kongresszus munkaterve, *MA*, V. évf., 1925/5-6. 173–177.

A közgyűléssel kapcsolatos szakértekezletek tanácskozásai. A Gyermekvédelmi szakértekezlet, *MA*, VIII. évf., 1928/1, 26–29.

A magyar asszonyok háziipari szövetkezetének megalakulása, *MA*, III. évf., 1923/2, 38–39.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése, *Magyar Asszony*, I. évf., 1921/1, 1–10.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kulturális bizottságának jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 13–16.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. A Szociális Missziótársulat Országos Szervezetének 1920. évi jelentése, *MA*. I. évf., 1921/1, 35–37.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. Schmidt Miklósné, a fogadóbizottság elnökének jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 21–23.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. Országos Katholikus Nőszövetség jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 29–33.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tizenkettedik országos közgyűlése, *MA*, XI. évf., 1931/2, 58–66.

A magyar asszonyok tízparancsolata, *MA*, I. évf., 1921/4, 3.

A magyar jövőért!, *MA*, VIII. évf., 1928/4, 130–131.

A MANSz karácsony Budapesten. A kórházi bizottság munkája, *MA.* X. évf., 1930/1-2. 26–27.

A MANSz. választmányi ülése, *MA*, III. évf., 1923/6-8, 178–179.

A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gyarmathy Zsigáné, *MA*, II. évf., 1922/10, 12–14.

A munkálkodó szeretet, *MA*, X. évf., 1930/6, 35–36.

A nemzetgyűléshez, in Tormay Cécile: *Küzdelmek, emlékezések*, Köröstárkány-Balatonfőkajár, Kárpátia Stúdió, 2021, 76–78.

A népi hímzés feladatai, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 12–13.

A nőnevelés reformja, *MA*. IV. évf., 1924/9, 220–222.

A Sarolta-leányotthon, *MA,* III. évf., 1923/11-12, 243.

A szülők hibái a leánynevelés terén, *MA*, II. évf., 1922/6, 16–17.

Asszonyok munkája a fővárosban. Az intézőbizottság ülése, *MA*, II. évf., 1922/7-8, 53.

Asszonyok munkája az országban, *MA*, II. évf., 1922/9, 29.

Asszonyok munkája az országban. Nádudvar, *MA*, II. évf., 1922/9, 29.

Dr. B. M.: A haj ápolásáról, *MA*, XII. évf., 1932/5, 222–223.

Dr. Bálint Júlia: Bőrápolás, különös tekintettel a száraz bőrre, *MA*, XII. évf., 1932/4, 171–172.

Dr. Csiky Jánosné: Miért dolgozik a MANSz, *MA*, X. évf., 1930/10, 35–36.

Dr. Csiky Jánosné: Miért dolgozik a MANSz? Országos munka és helyi munka, *MA*, X. évf., 1930/9, 33–34.

Dr. Dittler Hildegárd: Az egészséges fog, a beteg fog és a beteg fogakból származó betegségek, *MA*, XII. évf., 1932/6, 272–273.

Dr. Dobrovits Sándor: Budapest Egyesületei, in *Budapesti Statisztikai Közlemények*. 74. köt, 1936. évi 3. szám, Budapest, Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1936.

dr. Keresztesy Lajos: Ép testben ép lélek, *MA*, XI. évf., 1931/10, 520–521.

dr. Keresztesy Lajos: Ép testben, ép lélek, *MA*, XI. évf., 1931/9, 482.

Dr. Kun Ágota: Nők a tudományban, *MA*, XII. évf., 1932/7, 306–309.

dr. Raffay Sándor: A magyar nő nemzeti hivatása, *MA*, II. évf., 1922/9, 1–3.

Dr. Vásárhelyi Katalin: Hogyan védekezzünk a tuberkulózis ellen, *MA*, XII. évf., 1932/7, 318–319.

Egy hős magyar leány élete és halála, *MA*, VI. évf., 1926/6-8, 195.

Gróf Zichy Rafaelné, a kongresszus elnökének beszéde, *MA*, V. évf., 1925/5-6, 177–179.

Gyermekszeretet. A Gyermekszeretet munkája, *MA*, IX. évf., 1929/5, 202.

Gyermekszeretet. A MANSz. Gyermekvédő Bizottságai, *MA*, IX. évf., 1929/3, 89–90.

Hegyaljai Kiss Géza: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Lorántffy Zsuzsanna I. Rákóczi Györgyné fejedelemasszony. 1600-1660, *MA*, V. évf., 1925/10-11, 368–370.

Hohenlohe Károly Egon: Záróbeszéd, *MA*, I. évf., 1921/1, 47–51.

Jászai Mari ünneplése, *MA*, II. évf., 1922/3. 7.

Jelentés a debreceni Horthy Miklósné Leányotthonnak az 1926-27. első évi működéséről, *MA*, VII. évf., 1927/7-9, 208–209.

Jellenc Margit: A Testnevelési Főiskola tanárának indítványa a leányok testi neveléséről, *MA*, IX. évf., 1929/1-2, 19–20.

K.E: Munkát a lányok kezébe, *MA*, III. évf., 1923/6-8, 159–160.

Két magyar nagyasszony emlékezete. Geőcze Sarolta és Erzsébet, *MA*, IX. évf., 1929/11, 421–422.

Klebelsberg Kuno: A magyar asszony nemzeti hivatása nemzeti katasztrófánk után, *MA*, III. évf., 1923/11-12, 235–236.

Klebelsberg Kuno: A magyar gyermekvédelem, in Klebelsberg (szerk.): *Neonacionalizmus*. Budapest. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T., 1928, 314.

Klebelsberg Kuno: *A magyar rokkantügy szervezete*, Budapest, Bíró Miklós Könyvnyomdai Műintézete, 1916.

Klebelsberg Kuno: Feladataink a népművelés terén, in Klebelsberg Kuno (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916-1926*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1927, 366–371.

Klebelsberg Kuno: Népbarát neonacionalizmus, in Klebelsberg (szerk.): *Neonacionalizmus*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T., 1928, 185–188.

Klebelsberg Kuno: Optimista tervkovács vagyok?, in Klebelsberg Kuno (szerk.): *Neonacionalizmus,* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T., 1928, 148–153.

Klebelsberg Kuno: Reálpolitika és neonacionalizmus, in Klebelsberg (szerk.): *Neonacionalizmus*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T., 1928, 127–133.

Klebelsberg Kuno: Szavam a szülőkhöz a gyermekek érdekében, in Klebelsberg (szerk.): *Neonacionalizmus*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T., 1928, 173–176.

Koncz Aurélné Karácsonyi Ottilia: Széchenyi szellemében, *MA*, II. évf., 1922/2, 15–17.

Közgyűlés. Kiss Károly főtitkár jelentése, *MA*, IV. évf., 1924/1-2, 7–8.

Központi hírek. Vándorkiállítás, *MA*, X. évf., 1930/9, 34–35.

Leányok munkája, *MA*, VIII. évf., 1928/5, 182.

Leányok munkája. A ceglédi Leánykör beszámolója, *MA*, XI. évf. 1931/4, 236–237.

Leányok munkája. A Magyar Lányok Egyesülete Rákosszentmihályon, *MA*, XI. évf., 1931/5, 291–292.

Leányok munkája. A MANSz győri Leánykörének tanulmánykirándulása, *MA*, XI. évf., 1931/7, 398–399.

Leányok munkája. A szegedi MANSz-leánykör Budapesten, *MA*, VIII. évf., 1928/12, 394–396.

Leányok munkája. A szombathelyi Leánykör 1927-28. évi működése, *MA*, VIII. évf., 1928/11, 411–413.

Leányok munkája. A Szombathelyi Leánykör működése az 1926-1927. évben, *MA*, VII. évf., 1927/12, 338–339.

Leányok munkája. A tatai Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/4, 156.

Leányok munkája. Dudás Ilona: A szegedi Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/5, 220.

Leányok munkája. Dudás Ilona: Beszámoló a szegedi MANSz Leánykör működéséről, *MA*, XI. évf., 1931/2, 109–111.

Leányok munkája. Dudás Ilona: Szeged, *MA*, X. évf., 1930/9, 40–41.

Leányok munkája. Győr, *MA*, X. évf., 1930/9, 39-40.

Leányok munkája. Jakucs Piroska: A hajduszoboszlói kis MANSz-ról, *MA*, VI. évf., 1926/6-8, 210.

Leányok munkája. Karcagi Leánycsoport beszámolója, *MA*, XI. évf., 1931/9, 489–490.

Leányok munkája. Miskolc, *MA*, X. évf., 1930/9, 40.

Leányok munkája. Molnár Ilona: A ceglédi leánykör, *MA*, X. évf., 1930/4, 153.

Leányok munkája. Molnár Ilona: Cegléd, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 45–46.

Leányok munkája. Rákosszentmihályi Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/5, 219.

Leányok munkája. Sátoraljaújhely, *MA*, XII. évf., 1932/6, 284.

Lenz Oszkár: A nőknek való sportokról, *MA*, III. évf., 1923/6-8, 162–163.

M.L.: A hősök sírjának ápolása, *MA*, II. évf., 1922/5. 29.

MANSZ. és a gyermek, *MA*, VII. évf., 1927/12, 325–327.

Maszanekné Andrássy Ilona: Pályaválasztás, *MA*, II. évf., 1922/10, 19–20.

Mindent a szebb jövőért, *MA*, XI. évf., 1931/6, 356.

MNL BéML IV, 424, 12.-389.

MNL BéML IV, 424, 13.-416;

Nőhöz illő hivatáskörök. A nő találékonysága, *MA*, VII. évf., 1927/6, 167–168.

P. Ábrahám Adrienne: A Magyar Otthon és a magyar kézimunka, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 14–15.

Raffay Sándorné: Az igazi hazafiság, *MA*, II. évf., 1922/1, 5.

Sebestyén Júlia: A jászberényi örömünnep, *MA*. IX. évf., 1929/11, 424–425.

Sebestyénné Stetina Ilona: Rudnay Józsefné Veres Szilárda (1842-1929), *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 355–360.

Szabó Kálmánné: A soproni MANSz. gazdasági bizottságának jelentése, *MA*, VIII. évf., 1928/5, 177–178.

Szederkényi Anna: Asszony, hová mégy?, in Szederkényi Anna (szerk.): *Az asszony meg a fészek. Könyv az asszonyról*, Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet R.-T., 1928, 152–156.

Szederkényi Anna: *Felszabadultak,* Budapest, Athenaeum, é.n.,

Szekfű Gyula: *A magyar állam életrajza. Történelmi tanulmány* [1917], Budapest, Dick Manó könyvkereskedése, é. n.

Szekfű Gyula: Állam- és Nemzetfenntartás, in *Történetpolitikai tanulmányok*, Budapest, Magyar Irodalmi Társaság, 1934. 11–40.

Szekfű Gyula: *Három Nemzedék*, Budapest, Maecenas Könyvkiadó, 2007.

Szerkesztői üzenetek, *MA*, XI. évf., 1931/4, 239–240.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – A jelen asszonyai, *MA*, I. évf., 1921/2, 10–12.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gróf Koháry Judit, *MA*, II. évf., 1922/7-8, 21–27.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gróf Koháry Judit, *MA*, II. évf., 1922/9, 11–18.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Kanizsai Dorottya, *MA*, I. évf., 1921/5, 16–19.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Svetkovics Kata, *MA*, II. évf., 1922/2, 11–13.

Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Svetkovics Kata, *MA*, II. évf., 1922/3,

17–20.

Tormay Cécile megnyitó beszéde, *MA*, V. évf., 1925/5-6, 165.

Tormay Cécile: A kormányzó, *MA*, X. évf., 1930/4, 121–124.

Tormay Cécile: Állítsunk emléket Papp-Váry Elemérnének!, *MA*, III. évf., 1923/11-12, 232.

Tormay Cécile: *Bujdosó Könyv*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2019.

Tormay Cécile: Új nacionalizmus, *MA*, VIII. évf., 1928/2, 51–52.

Tormay Cécile: Útravaló, *MA*, I. évf., 1921/1, 7.

Hivatkozások

1. Tormay Cécile: *Bujdosó Könyv*, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2019, 72-73. ↑
2. Papp Barbara: Nők a politikában. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, in Kollarits Krisztina (szerk.): *Tormay Cécile-emlékkonferencia*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2013, https://www.mma.hu/documents/10180/125685/mma_kiadvany_tormay_cecile_konf.pdf/b6dd5781-acf5-47ba-abc2-6fb32275267a 177. (Letöltés: 2022. március 20.) ↑
3. Dr. Dobrovits Sándor: Budapest Egyesületei, in *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 74. köt, 1936/3, 119. ↑
4. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése, *Magyar Asszony*, I. évf., 1921/1, 10. – [*Magyar Asszony a továbbiakban: MA.]* ↑
5. Pető Andrea: „Minden tekintetben derék nők" A nők politikai szerepei és a nőegyletek Magyarországon a két világháború között, in Nagy Beáta – S. Sárdi Margit: *Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1997, 270. ↑
6. Papp: *Nők*, 177–189; Papp Barbara-Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban,* Budapest, Napvilág Kiadó, 2017; Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban: Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat, in *Századok*, 148. évf., 2014/1, 3-34; Nagy Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének korai évei, 1921-1923*,* in Kovács Zoltán-Presztóczki Zoltán (szerk.): *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve*, Szeged, Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft, 2020, 147–165; Kelbert Krisztina: „Társadalmi Anyaság" és a

Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív-szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen, in *Savaria,* 35., 2012, 347–369; Orosz Júlia-Nagy Nikoletta: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tevékenysége Kárpátalján, in *Debreceni Szemle,* XXXVIII. évf., 2020/3, 291–300; Pető: *Minden*, 268–279. ↑

7. Raffay Sándorné: Az igazi hazafiság, *MA*, II. évf., 1922/1, 5. ↑
8. Tormay Cécile: A kormányzó, *MA*, X. évf., 1930/4, 123. ↑
9. Dr. Csiky Jánosné: Miért dolgozik a MANSz? Országos munka és helyi munka, *MA*, X. évf., 1930/9, 33. ↑
10. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kulturális bizottságának jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 13. ↑
11. A magyar asszonyok tízparancsolata, *MA*, I. évf., 1921/4, 3. ↑
12. Erre vonatkozóan lásd Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 1999, 75-82; Romsics Ignác: Társadalmi és politikai feszültségek Magyarországon a 20. század első felében, in Romsics Ignác: *Múltról a mának*, Budapest, Osiris, 2004, 208-216. ↑
13. Szederkényi Anna: *Felszabadultak,* Budapest, Athenaeum, é.n., 28. – Szederkényit azért bátorkodtam idézni, mivel közeli viszonyt ápolt a MANSz.-al, amelynek egyébként nem volt tagja. Ám cikkeket tesz közzé a *Magyar Asszony*ban, reklámozzák irodalmi műveit és olykor a Szövetség rendezvényein is képviselteti magát. ↑
14. Ujváry Gábor: *„Egy európai formátumú államférfi.” Klebelsberg Kuno (1875-1932)*, Pécs-Budapest, Kronosz Kiadó-Magyar Történelmi Társulat, 2014, 39. ↑
15. Klebelsberg Kuno: *A magyar rokkantügy szervezete*, Budapest, Bíró Miklós Könyvnyomdai Műintézete, 1916, 16. ↑
16. Erre vonatkozóan lásd Kovács Dávid: Reformkonzervatív nemzetkoncepció. Klebelsberg neonacionalizmusa, *Rubicon*, XXIII. évf., 2012/9-10, 23–28; Makkai Béla: Klebelsberg nemzetpolitikai koncepciója a dualista korszakban, *Rubicon*, XXIII. évf., 2012/9-10, 10–13. ↑
17. Huszti József: *Gróf Klebelsberg Kunó életműve*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1942, 32; Kovács Dávid: Közös hagyomány és érdekegyesítés. Klebelsberg Kuno reformkonzervatív nemzetkoncepciója, in Kovács Dávid (szerk): *Nemzetfelfogás és történelemszemlélet a 20. századi Magyarországon*, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017, 93–95. ↑
18. Szekfű Gyula: *A magyar állam életrajza. Történelmi tanulmány* [1917], Budapest, Dick Manó könyvkereskedése, é. n., 224; Szekfű Gyula: *Három Nemzedék*, Budapest, Maecenas Könyvkiadó, 2007, 309–311. ↑
19. Szekfű Gyula: Állam- és Nemzetfenntartás, in *Történetpolitikai tanulmányok*, Budapest, Magyar Irodalmi Társaság, 1934, 15. ↑
20. Klebelsberg Kuno: A magyar gyermekvédelem, in Klebelsberg Kuno (szerk.):

Neonacionalizmus, 314; Klebelsberg Kuno: Optimista tervkovács vagyok?, in Uo., 151–152. ↑

21. Klebelsberg Kuno: Reálpolitika és neonacionalizmus, in Uo., 132–133. ↑
22. Szekfű: *Három Nemzedék*, 326. ↑
23. „[…] arra kell törekednünk, hogy mi magyarok szeressük is egymást […] Nem osztálygyűlöletre, hanem nemzeti összetartásra, minden magyarnak hatalmas szolidaritására van szükségünk […] Erre a nemzeti szolidaritásra neveljen a népiskola.” – Klebelsberg Kuno: Feladataink a népművelés terén, in Klebelsberg Kuno (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916-1926*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1927, 369–370. ↑
24. Klebelsberg Kuno: Népbarát neonacionalizmus, in Klebelsberg: *Neonacionalizmus,* 188. ↑
25. Klebelsberg Kuno: A magyar asszony nemzeti hivatása nemzeti katasztrófánk után, *MA*, III. évf., 1923/11-12, 236. ↑
26. A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Svetkovics Anna, *MA*, II. évf., 1922/2, 11–14; A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. gróf Koháry Judit, *MA*, II. évf., 1922/7-8, 21-25; A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gyarmathy Zsigáné, *MA*, II. évf., 1922/10, 12. ↑
27. Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Kanizsai Dorottya, *MA*, I. évf., 1921/5, 16–19; Takáts Sándor: A múlt asszonyai – A jelen asszonyai, *MA*, I. évf., 1921/2, 10–12; Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Svetkovics Kata, *MA*, II. évf., 1922/2, 11-13; Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Svetkovics Kata, *MA*, II. évf., 1922/3, 17–20; Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gróf Koháry Judit, *MA*, II. évf., 1922/7-8, 21–24; Takáts Sándor: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Gróf Koháry Judit, *MA*, II. évf., 1922/9, 11-18; Hegyaljai Kiss Géza: A múlt asszonyai – a jelen asszonyai. Lorántffy Zsuzsanna I. Rákóczi Györgyné fejedelemasszony. 1600-1660, *MA*, V. évf., 1925/10-11, 368–370. ↑
28. Sebestyénné Stetina Ilona: Rudnay Józsefné Veres Szilárda (1842-1929), *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 355–360. ↑
29. Jászai Mari ünneplése, *MA*, II. évf., 1922/3. 7. ↑
30. Egy hős magyar leány élete és halála, *MA*, VI. évf., 1926/6-8, 195. ↑
31. Két magyar nagyasszony emlékezete. Geőcze Sarolta és Erzsébet, *MA*, IX. évf., 1929/11, 421–422. ↑
32. Tormay Cécile: Állítsunk emléket Papp-Váry Elemérnének!, *MA*, III. évf., 1923/11-12, 232. ↑
33. Sebestyén Júlia: A jászberényi örömünnep, *MA*. IX. évf., 1929/11, 424–425. ↑
34. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. A Szociális Missziótársulat Országos Szervezetének 1920. évi jelentése, *MA*. I. évf., 1921/1, 35. ↑
35. Tormay Cécile megnyitó beszéde, *MA*, V. évf., 1925/5-6, 165. ↑
36. Nőhöz illő hivatáskörök. A nő találékonysága, *MA*, VII. évf., 1927/6, 167. ↑
37. dr. Raffay Sándor: A magyar nő nemzeti hivatása, *MA*, II. évf., 1922/9, 3. ↑

38. Nőhöz illő hivatáskörök. A nő találékonysága, *MA*, VII. évf., 1927/6, 167. ↑
39. A kongresszus munkaterve, *MA*, V. évf., 1925/5-6. 173–177. ↑
40. Dr. Kun Ágota: Nők a tudományban, *MA*, XII. évf., 1932/7, 306; Hasonlóképp fogalmaz: K.E: Munkát a lányok kezébe, *MA*, III. évf., 1923/6-8, 159-160; Szerkesztői üzenetek, *MA*, XI. évf., 1931/4, 239–240. ↑
41. Tormay Cécile: Útravaló, *MA*, I. évf., 1921/1, 7. ↑
42. A nemzetgyűléshez, in Tormay Cécile: *Küzdelmek, emlékezések*, Köröstárkány-Balatonfőkajár, Kárpátia Stúdió, 2021, 77–78. ↑
43. A nőnevelés reformja, *MA*. IV. évf., 1924/9, 220. ↑
44. Dr. Csiky Jánosné: Miért dolgozik a MANSz, *MA*, X. évf., 1930/10, 35. ↑
45. MNL BéML IV, 424, 13.-416; MNL BéML IV, 424, 12.-389. ↑
46. Kelbert: *„Társadalmi Anyaság”*, 350. ↑
47. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. Schmidt Miklósné, a fogadóbizottság elnökének jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 21–23. ↑
48. M.L.: A hősök sírjának ápolása, *MA*, II. évf., 1922/5. 29. ↑
49. A karcagi magyar asszonyok kegyelete, *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 376. ↑
50. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1921. évi Rendes Közgyűlése. Országos Katholikus Nőszövetség jelentése, *MA*, I. évf., 1921/1, 30. ↑
51. Asszonyok munkája az országban. Nádudvar, *MA*, II. évf., 1922/9, 29. ↑
52. A közgyűléssel kapcsolatos szakértekezletek tanácskozásai. A Gyermekvédelmi szakértekezlet, *MA*, VIII. évf., 1928/1, 28. ↑
53. MANSZ. és a gyermek, *MA*, VII. évf., 1927/12, 326. ↑
54. Gyermekszeretet. A Gyermekszeretet munkája, *MA*, IX. évf., 1929/5, 202. ↑
55. A Gyermekszeretet Egyesület kórházi bizottságának nyári munkája, *MA*, IX. évf., 1929/9-10, 379. ↑
56. A MANSz karácsony Budapesten. A kórházi bizottság munkája, *MA.* X. évf., 1930/1-2. 26. ↑
57. A Sarolta-leányotthon, *MA,* III. évf., 1923/11-12, 243. ↑
58. Közgyűlés. Kiss Károly főtitkár jelentése, *MA*, IV. évf., 1924/1-2, 7. ↑
59. Jelentés a debreceni Horthy Miklósné Leányotthonnak az 1926-27. első évi működéséről, *MA*, VII. évf., 1927/7-9, 208. ↑
60. Gyermekszeretet. A MANSz. Gyermekvédő Bizottságai, *MA*, IX. évf., 1929/3, 89–90. ↑
61. A munkálkodó szeretet, *MA*, X. évf., 1930/6, 35–36. ↑
62. Leányok munkája. A Szombathelyi Leánykör működése az 1926-1927. évben, *MA*, VII. évf., 1927/12, 338–339. ↑
63. Leányok munkája. Molnár Ilona: A ceglédi leánykör, *MA*, X. évf., 1930/4, 153; Leányok munkája. Győr, *MA*, X. évf., 1930/9, 39; Leányok munkája. Jakucs Piroska: A hajduszoboszlói kis MANSz-ról, *MA*, VI. évf., 1926/6-8, 210. ↑

64. Leányok munkája. A Magyar Lányok Egyesülete Rákosszentmihályon, *MA*, XI. évf., 1931/5, 292. ↑
65. Leányok munkája. Sátoraljaújhely, *MA*, XII. évf., 1932/6, 284. ↑
66. Szabó Kálmánné: A soproni MANSz. gazdasági bizottságának jelentése, *MA*, VIII. évf., 1928/5, 177. ↑
67. Leányok munkája. Dudás Ilona: Beszámoló a szegedi MANSz Leánykör működéséről, *MA*, XI. évf., 1931/2, 111. ↑
68. A népi hímzés feladatai, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 12–13. ↑
69. P. Ábrahám Adrienne: A Magyar Otthon és a magyar kézimunka, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 14. ↑
70. A magyar asszonyok háziipari szövetkezetének megalakulása, *MA*, III. évf., 1923/2, 38–39. ↑
71. Asszonyok munkája a fővárosban. Az intézőbizottság ülése, *MA*, II. évf., 1922/7-8, 53. ↑
72. Asszonyok munkája az országban, *MA*, II. évf., 1922/9, 29. ↑
73. A MANSz. választmányi ülése, *MA*, III. évf.,1923/6-8, 178–179. ↑
74. Központi hírek. Vándorkiállítás, *MA*, X. évf., 1930/9, 34–35. ↑
75. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tizenkettedik országos közgyűlése, *MA*, XI. évf., 1931/2, 63. ↑
76. Koncz Aurélné Karácsonyi Ottilia: Széchenyi szellemében, *MA*, II. évf., 1922/2, 15. ↑
77. Hohenlohe Károly Egon: Záróbeszéd, *MA*, I. évf., 1921/1, 49. ↑
78. Klebelsberg Kuno: Szavam a szülőkhöz a gyermekek érdekében, in Klebelsberg (szerk.): *Neonacionalizmus*. Budapest. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T. 1928, 174–175. ↑
79. A magyar jövőért!, *MA*, VIII. évf., 1928/4, 130–131. ↑
80. Maszanekné Andrássy Ilona: Pályaválasztás, *MA*, II. évf., 1922/10, 19. ↑
81. Lenz Oszkár: A nőknek való sportokról, *MA*, III. évf., 1923/6-8, 162–163; Jellenc Margit: A Testnevelési Főiskola tanárának indítványa a leányok testi neveléséről, *MA*, IX. évf., 1929/1-2, 19-20. ↑
82. A falusi asszony konyhája, *MA*, VII. évf., 1927/12, 346. ↑
83. A szülők hibái a leánynevelés terén, *MA*, II. évf., 1922/6, 16–17. ↑
84. dr. Keresztesy Lajos: Ép testben, ép lélek, *MA*, XI. évf., 1931/9, 482. ↑
85. dr. Keresztesy Lajos: Ép testben ép lélek, *MA*, XI. évf., 1931/10, 520–521. ↑
86. Dr. Bálint Júlia: Bőrápolás, különös tekintettel a száraz bőrre, *MA*, XII. évf., 1932/4, 171–172. ↑
87. Dr. B. M.: A haj ápolásáról, *MA*, XII. évf., 1932/5, 222–223. ↑
88. Dr. Dittler Hildegárd: Az egészséges fog, a beteg fog és a beteg fogakból származó betegségek, *MA*, XII. évf., 1932/6, 272–273. ↑
89. Dr. Vásárhelyi Katalin: Hogyan védekezzünk a tuberkulózis ellen, *MA*, XII. évf., 1932/7, 318–319. ↑
90. Mindent a szebb jövőért, *MA*, XI. évf., 1931/6, 356. ↑

91. Gróf Zichy Rafaelné, a kongresszus elnökének beszéde, *MA*, V. évf., 1925/5-6, 177–179. ↑
92. Leányok munkája. A tatai Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/4, 156. ↑
93. Leányok munkája. Dudás Ilona: A szegedi Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/5, 220. ↑
94. Leányok munkája. Győr, *MA*, X. évf., 1930/9, 39. ↑
95. Leányok munkája. Rákosszentmihályi Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/5, 219. ↑
96. Leányok munkája, *MA*, VIII. évf., 1928/5, 182. ↑
97. Leányok munkája. Molnár Ilona: Cegléd, *MA*, X. évf., 1930/7-8, 45. ↑
98. Leányok munkája. Dudás Ilona: Szeged, *MA*, X. évf., 1930/9, 40. ↑
99. Leányok munkája. Karcagi Leánycsoport beszámolója, *MA*, XI. évf., 1931/9, 489–490. ↑
100. Leányok munkája. A szegedi MANSz-leánykör Budapesten, *MA*, VIII. évf., 1928/12, 394–396. ↑
101. Leányok munkája. A MANSz győri Leánykörének tanulmánykirándulása, *MA*, XI. évf., 1931/7, 398–399. ↑
102. Leányok munkája. Győr, *MA*, X. évf., 1930/9, 39. ↑
103. Leányok munkája. Miskolc, *MA*, X. évf., 1930/9, 40. ↑
104. Leányok munkája. A ceglédi Leánykör beszámolója, *MA*, XI. évf. 1931/4, 236–237; Leányok munkája. Dudás Ilona: A szegedi Leánykör, *MA*, X. évf., 1930/5, 220; Leányok munkája. A szombathelyi Leánykör 1927-28. évi működése, *MA*, VIII. évf., 1928/11, 412. ↑
105. Szederkényi Anna: Asszony, hová mégy?, in Szederkényi Anna (szerk.): *Az asszony meg a fészek. Könyv az asszonyról*, Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet R.-T., 1928, 154–155. ↑
106. Tormay Cécile: Új nacionalizmus, *MA*, VIII. évf., 1928/2, 52. ↑